

بسم الله الرحمن الرحيم

آسیب شناسی اشتغال زنان^۱

حق اشتغال یکی از حقوق اجتماعی افراد است. اشتغال زنان در کنار نقش های ویژه شان همچون نقش همسری و مادری، تاثیرات فراوانی بر خود زنان و خانواده شان دارد. در طول تاریخ زنان به طور مستقیم و غیر مستقیم در پیشبرد اهداف جامعه نقش افرینی کرده اند. اشتغال زنان به لحاظ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر تحولات جامعه اثرگذار است.

در زمینه اشتغال زنان، نگاه های افراطی و تفریطی وجود دارد: از نگاه محکوم بودن به ماندن در خانه تا نگاهی که ارزشی برای خانواده قائل نیستند و زن را با دعوت به فراموشی خانواده و بی اهمیت دانستن آن به حضور در عرصه های مختلف فرامی خوانند. در حالی که خانواده نظام اجتماعی است که در همه جوامع مذهبی و غیرمذهبی پذیرفته شده است و با اینکه هسته کوچکی از اجتماع است اما در حیات اجتماعی افراد نقش و تأثیر بسیاری دارد. در نظام ارزشی اسلام، خانواده ارزش بنیادین دارد. از این رو به تحکیم و تعالی خانواده توجه جدی شده است.

وجود و حضور زن در کانون خانواده در حکم چراغ فروزانی است که نور عاطفه را در فضای خانه پراکنده می کند و محیط خانواده را از نظر ارزش های عاطفی و اخلاقی، غنای بیشتری می بخشد.

پذیرفتنی است که زن و مرد به اقتضای انسان بودنشان دارای آزادی هستند اما به اقتضای انتساب به خانواده نقش ها و مسئولیت هایی دارند. ایفای نقش های زنان در خانواده از سویی در گرو همراه ساختن تعلیم و تربیت و ایمان فرزندان با تهذیب نفس و اصلاح اخلاق خانواده و تأمین سلامت روانی اعضای خانواده و از سویی دیگر در گرو مسئولیت های انسانی یک زن مسلمان در برابر مسائل و مقتضیات اجتماعی جامعه است.

با وجود صنعتی شدن جوامع، اشتغال زنان در جامعه نسبت به گذشته فراوانی بیشتری را داشته است. از آنجا که در رویکردهای جدید روانشناسی خانواده به عنوان یک سیستم لحاظ می شود و دارای ساختار است مسلماً اشتغال زنان، تاثیراتی را دربر خواهد داشت که در این مقاله سعی شده است تا به آسیب شناسی اشتغال زنان پرداخته شود.

مفهوم اشتغال

اشتغال از نظر لغوی: از ریشه شغل در مقابل فراغت و بیکاری^۲ و جمع آن «أشغال» و «شغول» است.^۳ معنای لغوی آن «به کاری پرداختن»، «به کاری سرگرم شدن»، و «مشغول شدن به کاری» است،^۴ همچنین «فعالیتی که شخصی به صورت معمول انجام می دهد و از درآمد آن امرارمعاش می کند» را نیز اشتغال می گویند.^۵

اشتغال از نظر اصطلاحی: اشتغال در نظریه اقتصادی «کوشش انسانی یا فعالیتی است که در جهت تولید هدایت می شود. به عنوان یک عامل تولید، کار از مواد اولیه، سرمایه و مدیریت، جدا و فقط شامل مساعی کارگران در اشتغال است.» به طور معمول فعالیت های اقتصادی زنان در بخش رسمی اشتغال نامیده می شود، که نیروی کار مزدبگیر دارد. در این بخش زنان از نیروی حمایت قانونی بیشتری برخوردارند. بخش غیررسمی شامل کارهایی از قبیل کارهای خانگی، خانه داری، پرورش فرزند و ... می شود. کار در بخش غیررسمی به طور معمول اشتغال محسوب نمی شود.^۶

^۱ فاطمه فیاضی بارجین- طلبه رشته مشاوره خانواده با رویکرد اسلامی - میبد

^۲ حسن مصطفوی، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸، ج ۶، ص ۷۰.

^۳ محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، جمال الدین میردامادی، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ه.ق، ج ۱۱، ص ۳۵۵.

^۴ حسن عمید، فرهنگ عمید، سوم، تهران: امیرکبیر، ج ۱، ص ۲۰۳.

^۵ حسن نوری، فرهنگ بزرگ سخن، دوم، تهران: سخن، ۱۳۸۲، ج ۵، ص ۴۵۱.

^۶ محسن قدیر، "اشتغال زنان از منظر اسلام و غرب"، مجموعه مقالات هم اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان اولویت

در عصر صنعتی اشتغال سه ویژگی دارد: انجام فعالیت در زمان مشخص و منظم، دریافت مزد در قبال ساعات کار، و وجود فاصله میان محل کار و محل زندگی که گاه از آن به فاصله گرفتن مصرف از تولید تعبیر می‌شود.^۱ با در نظر گرفتن ویژگی‌های فوق، اشتغال به معنای خروج زن از منزل و پرداختن به کار معین در اوقات مشخص با حقوق و مزایای معین است.

انگیزه های اشتغال

- به طور مختصر می‌توان انگیزه های زنان از اشتغال را به صورت زیر دسته بندی نمود:
- الف) انگیزه های شخصی: شامل استقلال فردی، دستیابی به اهداف، افزایش خودباوری و شکوفایی استعدادها، تکامل جویی و ..
 - ب) انگیزه های خانوادگی: شامل رفاه خانواده، خشنودی والدین، جلب رضایت همسر
 - ج) انگیزه های اجتماعی: شامل کسب مقام و موقعیت اجتماعی، جلب احترام اجتماعی، رقابت با مردان و ..
 - د) انگیزه های خدماتی: شامل کمک به اقتصاد جامعه، اشتغال و به کار گماردن دیگران و..

تأثیرات اشتغال زنان در بُعد فردی

اشتغال زنان تأثیرات مثبتی برای خود آنان دارد. از جمله:

- ۱- افزایش آگاهی و بینش اجتماعی، ایجاد روحیه اعتمادبه‌نفس و رشد استقلال فکری و روحی زنان، افزایش قدرت خلاقیت و کار آیی
 - ۲- کمک به فهم و درک مسائل زنان و حل مشکلات آنان همراه با حضور بیشتر ایشان در اجتماع
 - ۳- بالا رفتن منزلت زن در جامعه
 - ۴- مشارکت بیشتر زنان در تصمیم‌گیری‌ها و خروج آنان از حالت انفعالی و حضور فعال در اجتماع
 - ۵- افزایش توان مدیریتی زنان
 - ۶- رشد شخصیت زنان و توانمندسازی آنان در برقراری ارتباط و تفاهم با دیگران
 - ۷- خارج شدن از رکود و یکنواختی زندگی روزمره و رهایی از احساس تنهایی و پیامدهای آن
- مدیریت داخلی خانه و اداره خانواده از سوی زنان و نقش آن‌ها در تغذیه و رشد فرزندان و همچنین تعلیم و تربیت فرزندان در کنار نقش همسری، فعالیت‌های بالایی در جهت اهداف بزرگ اجتماعی محسوب می‌شود.
- مهم‌ترین مسئله‌ای که برای زنان شاغل امروز وجود دارد چگونگی ایفای نقش‌های سنتی ناشی از فرهنگ و عرف و شرع و هماهنگی آن‌ها با نقش‌هایی است که مسئولیت اجتماعی و اقتصادی زنان در دنیای امروز ایجاب می‌کند. زنان شاغل به علت قبول نقش‌های متضاد و متعدد ممکن است دچار آسیب‌های روانی شوند. ایفای نقش‌های همسری و یا مادری در خانه و قبول نقش شاغل در خارج از خانه در بیشتر موارد دوگانگی نقش را به دنبال دارد. زن هم باید از امور مربوط به محیط خانه غافل نباشد و هم توجه خود را به کارش معطوف کند.
- نظریه‌پردازان معتقدند انسان‌هایی که دارای نقش‌های متعدد و مختلف در زمان واحد هستند دچار تعارض نقش می‌شوند و این تعارض نقش‌ها موجب هیجان‌زدگی آنان می‌گردد.
- جان گری روانشناس مشهور آمریکایی می‌گوید:

«زنان چون دارای دیدی بسیار باز و گسترده هستند به مرور احتیاجات دیگران آن‌ها را خیلی زود کلافه می‌کند. زنان در آن واحد حواس خود را به چندین موضوع و شکل معطوف می‌دارد. یکی از عواملی که باعث می‌شود زنان زود کلافه شوند این است که خیلی سریع

ها و رویکردها، دبیرخانه هم اندیشی، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان قم، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۱۰۰۲.

^۱ محمدرضا زیبایی نژاد، اشتغال زنان؛ عوامل، پیامدها و رویکردها، اشتغال زنان، لیلی سادات زعفرانچی، مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری، تهران: ۱۳۸۸، ص ۲۳.

۲ آمنة بختیاری، «تأثیر اشتغال زنان بر خانواده» (با تأکید بر فرزندان)، اشتغال زنان، ص ۱۹۳.

توانایی خود را در تعیین تقدم امور از دست می‌دهند و نمی‌دانند کدام‌یک از مسائل را زود بررسی کنند این حالت سبب می‌شود که زودتر مغشوش و آشفته شوند و یک‌دفعه احساس می‌کنند توانایی انجام هیچ کاری را ندارد.^۱

زنان به خاطر تعهد عاطفی و اخلاقی خود، نمی‌خواهند از زیر بار مسئولیت‌های همسری و یا مادری شانه خالی کنند و می‌خواهند وظایف خود را به نحو احسن انجام دهند.

اشتغال به عنوان یک نقش، ناخودآگاه مسئولیت‌های جدید و گاهی فوق طاق‌ت را به آنان تحمیل می‌کند و این امر علاوه بر آسیب‌های روانی هیجان‌زدگی، موجب اضطراب، استرس‌های مداوم و خستگی و... می‌شود.

حتی برخی از جامعه‌شناسان تصریح می‌کنند که اشتغال زنان در خارج از منزل بر مسئولیت‌های آنان به طور نا‌عادلانه افزوده است.^۲ در برخی موارد نیز به دلیل ناهمخوانی بین مشاغل اجتماعی با ویژگی‌های زنان، فشار ناشی از جمع بین دو فعالیت متفاوت و هم‌زمان در خانه و اجتماع زنان را آسیب‌پذیر می‌کند.

البته کار زن در خانه از نظر اسلام، تکلیف او نیست بلکه شرافت و فضیلتی برای اوست که اگر به آن همت گمارد و بخواهد آن را رایگان در اختیار همسر و فرزندان‌ش قرار دهد در نزد خدا دارای اجر و پاداش است و اگر بخواهد در قبال آن دستمزدی دریافت کند، حق دارد و شرع نیز آن را حق مسلم زنان می‌شمرد.

در عین حال خانه‌داری دارای انعطاف‌پذیری خاصی است و یک زن می‌تواند انجام و سرعت آن را به میل خود تنظیم کند؛ اما وظایف شغلی دارای محدوده زمانی خاصی است که می‌بایست در آن محدوده زمانی مشخص انجام شود.

این امر بین زنی که شغل او دولتی است و باید تمام برنامه‌های خود را با ساعات اداری تطبیق دهد و از نظم و قوانین اداری اراده پیروی کند و زنی که دارای شغل غیردولتی است و با نظم و انضباط شدید همچون مراکز دولتی مواجه نیست و می‌تواند کارهای شخصی خود را با سهولت و با موانع کمتری برنامه‌ریزی کند، تفاوت وجود دارد.^۳

متأسفانه برخی از زنان با انجام بخشی از مسائل کاری و فعالیت‌های شغلی خود در خانه و صرف زمانی برای انجام آن‌ها، مرز بین شغل و خانواده را درهم می‌شکنند و این امر بر رفتار و عملکرد آنان تأثیر می‌گذارد و گاهی باعث تغییر در ارزش‌ها و اولویت‌های او می‌شود.

در اکثر موارد به دلیل عدم تأمین نیاز عاطفی، نیاز به محبت از سوی خانواده فشار روحی حاصل تعدد نقش‌ها افزایش می‌یابد بدین صورت که عدم تأمین این نیاز در زنان سبب پیدایش تشویش و اضطراب می‌گردد. حتی گاهی اتفاق می‌افتد که فرد به خاطر دلسردی از حمایت اعضای خانواده، اولویت و ارزش‌گذاری خود را تغییر داده و آن را معطوف به شغلش می‌کند که این مسئله عواقب ناگواری را برای زن و خانواده او به دنبال دارد.

در واقع دردناک‌ترین مصیبت زندگی یک زن، فقدان محبت یعنی نداشتن فرد یا افرادی است که او را دوست داشته باشند و به او ابراز علاقه نمایند و درواقع فداکاری‌ها و دوستی‌های او را پاس بدارند. اگر این نیاز اساسی زن مورد غفلت و فراموشی قرار گیرد فضای زندگی برای او آمیخته با ناامنی و تعارض روانی و مرگ عاطفی خواهد شد.^۴

همچنین اغلب زنان شاغل به علت ایفای ناقص نقش‌های مادری و همسری احساس گناه می‌کنند و از اینکه ناگزیرند فرزند خردسال و کوچک خود را به مهدکودک و یا پرستار دیگری بسپارند احساس عذاب وجدان دارند. این احساس منفی اضطراب در مادران را بیشتر کرده و به رابطه کودک و مادر صدمه می‌زند و موجب توجه بیش از اندازه مادر به کودک و یا پرخاشگری او می‌شود. همچنین این

۱ مریم معین الاسلام، "چشم‌اندازی به برخی از مسائل و مشکلات روانی زنان و علل آن"، مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان، اولویت‌ها و رویکردها، ج ۲، ص ۹۳۸.

۲ ناصر بی‌ریا و دیگران، روان‌شناسی رشد، با نگرش به منابع اسلامی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۸۶۳.

۳ مینا صفیان بلداجی، «تأثیر اشتغال زنان در جرائم و انحرافات آنان»، پایگاه تخصصی نشر مقالات حقوقی، حق‌گستر www.haghgostar.ir

۴ مریم معین الاسلام، "چشم‌اندازی به برخی از مسائل و مشکلات روانی زنان و علل آن"، مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان؛ اولویت‌ها و رویکردها، ج ۲، ص ۹۳۹.

احساس به کار زن نیز لطمه وارد می‌کند و باعث می‌شود که مادر نسبت به کار خود نگرش مثبتی نداشته باشد و در نتیجه این امر میزان کارآیی و بازدهی شغلی او را کاهش داده ۱ و بر سلامت روانی زن تأثیر بگذارد.

بنابراین بیشترین اثر منفی اشتغال زنان معطوف به کاهش آسایش و راحتی آنان و خستگی ناشی از فشار کار داخل و خارج منزل است؛ زیرا زنان شاغل علاوه بر رویارویی با تنش‌های کاری مشابه با مردان، با فشارهای مضاعفی همچون تفکرات سنتی جامعه، انزوای اجتماعی و تعارض نقش‌های خانوادگی و شغلی روبه‌رو هستند. ۲ همچنین تعدد و تنوع وظایف و نقش‌ها موجب محدود شدن زندگی اجتماعی، و روابط دوستانه و فامیلی می‌شود. در واقع زنان با نقش‌های گوناگون برای انتخاب اینکه با چه کسانی رابطه داشته باشند زیر فشار قرار می‌گیرند. ۳

از دیگر معایب اشتغال زنان تحقیر زنان در برخی مشاغل است. امروزه مردان برای بعضی از کارها مانند فروشنده‌گی، بازاریابی یا منشی‌گری فقط زنان را استخدام می‌کنند و دلیل آنان جاذبه زنان و سربه‌راهی بیشتر آنان همراه با پرداخت مزد کمتر به آنان است. این امر نوعی تحقیر برای زنان به شمار می‌آید. ۴

گفتنی است پیوندهای عاطفی با دوستان و خانواده می‌تواند در کمیت و کیفیت زندگی زنان تفاوت چشمگیری را به وجود آورد. مجموعه حمایتی خانواده برای آنان فرصت‌هایی را ایجاد می‌کند تا بتوانند به درستی میان نقش‌های خود تعادل برقرار سازند. این امر نه تنها منجر به سلامت و شادابی زن می‌شود بلکه به او کمک می‌کند تا بهتر بتواند به نیازهای خانواده و اجتماع پاسخ گوید. همچنین زن و مرد باید بدانند زمانی یک کانون خانواده فعال و پویا خواهند داشت که هویت شخصی آن‌ها به طور کامل حفظ شود. زن و مرد باید علاوه بر اهتمام به نقش‌های خویش، تأمین نیازها و خواسته‌های خود را نیز جزء عوامل تحکیم و تعالی خانواده قلمداد کنند.

عبادت، کسب کمالات معنوی و اجتماعی، سلامتی جسمانی و روانی، داشتن روابط دوستانه و اجتماعی در حد لزوم، تفریح و... همه و همه باید در دستور کار زن و مرد به طور متمرکز و منظم وجود داشته باشد. نادیده گرفتن این نیازها به بهانه مسئولیت زیاد و... نه تنها معقول نیست در درازمدت اثر سویی بر روابط خانواده می‌گذارد. ۵

تأثیرات اشتغال زنان در بُعد خانوادگی

گرایش زن به سوی اشتغال بیش از همه بر خانواده و روابط زن و شوهر اثر می‌گذارد. در بسیاری مواقع، به جای آنکه اشتغال زن در خدمت نهاد خانواده قرار گیرد به تعارض و تقابل با آن می‌پردازد و گاهی موجب زوال نهاد مقدس خانواده می‌شود. از این رو در بحث تأثیرات اشتغال زنان در بُعد خانوادگی ابتدا به تأثیرات آن بر همسر و روابط با او و سپس به تأثیرات اشتغال بر فرزندان اشاره می‌شود.

تأثیرات اشتغال زنان بر همسر

اسلام به شکل بی‌سابقه‌ای، حقوق زنان را در مسائل مالی و اقتصادی رعایت کرده و برای آنان استقلال مالی قائل می‌شود. در عین حال که مالکیت زنان را به رسمیت می‌شناسد و درآمدهایشان را مختص آنان می‌داند، با واگذاری اداره مالی خانواده به مرد هرگونه اجبار و

۱ راحله مجلسی پور، «اشتغال مادران و مشکلات فرزندان» (بخش دوم)، ماهنامه الکترونیکی بانک مسکن، شماره ۱۰۲، ۱۳۸۸.

۲ آمنه بختیاری، «تأثیر اشتغال زنان بر خانواده» (با تأکید بر فرزندان)، ص ۱۹۴.

۳ همان، ص ۱۹۷.

۴ فاطمه عطارد، «اشتغال زنان پیامدها و راهکارها»، فصل‌نامه بازتاب اندیشه، شماره ۱۳۸۵، ۸۰، ص ۴۵.

۵ فاطمه سلطان محمدی، «بازخوانی اصول و مبانی لازم در تحکیم بنیان خانواده با رویکردی بر آموزه‌های قرآنی»، اندیشه‌های راهبردی زن و خانواده، تهران: پیام عدالت، ۱۳۹۱، ص ۱۱۰۵.

الزام را از دوش زنان برای تأمین مخارج خود و خانواده برمی‌دارد تا آنان بتوانند با خیالی آسوده به اداره زندگی و ایفای نقش خود بپردازند.

قرآن کریم با صراحت مردان را سرپرست زنان معرفی می‌کند:

«الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ...»^۱

«مردان، سرپرست زنان‌اند، به دلیل آنکه خدا برخی از ایشان را بر برخی برتری داده...»

واژه «قیام» هرگاه با «علی» به کار رود به معنای سرپرستی کردن و به عهده گرفتن امور فردی دیگر خواهد بود^۲. در واقع قوام بودن مردان نسبت به امور خانواده و همسر، به معنای پذیرفتن مسئولیت گرداندگی امور زندگی براساس موازین حقوقی و اخلاقی و در جهت مصالح خانوادگی است.

اسلام در مقابل سپردن این رسالت سنگین به مردان، حاکمیت و ریاست زندگی را به آنان داده، البته برای این حاکمیت و ریاست نیز شرایط و اصول خاصی را لحاظ کرده است؛ مانند اصل معاشرت به معروف، رعایت حدود، مودت و رحمت، اقامه قسط.

با ریاست مرد در خانواده، اطاعت زن از شوهر واجب می‌شود. در راستای همین اطاعت، زن نباید بدون اجازه همسر، از منزل خارج گردد؛ بنابراین در صورتی که کار زن مستلزم خروج از منزل باشد، مدیریت خانواده ایجاب می‌کند اذن مرد در خروج از منزل شرط شده باشد. بیشتر فقها از جمله امام خمینی (رحمه‌الله علیه) قائل‌اند که خروج زن از منزل بدون اذن شوهر جایز نیست. برخی نیز خروج از منزل را مشروط به عدم تنافی آن با حق استمتاع شوهر دانسته‌اند، هرچند احتیاط را در عدم خروج به‌طور مطلق ذکر می‌کنند و حتی برخی آن را حرام دانسته‌اند.^۳

ذکر این نکته ضروری است که مرد حق ندارد بدون دلیل از اشتغال زن جلوگیری کند یا او را در حبس ابد نگه دارد زیرا این کار با اصل (معاشرت به معروف) سازگاری ندارد.

همچنین مرد به عنوان رئیس خانواده، می‌تواند در صورتی که اشتغال زن با مصالح خانوادگی، حیثیت شوهر یا حیثیت خودزن منافات داشته باشد، از او جلوگیری کند.

«شوهر می‌تواند زن خود را از حرفه یا صنعت که منافای مصالح خانوادگی یا حیثیت خود و زن باشد منع کند.»^۴

البته در قانون جدید حمایت از خانواده، منع اشتغال زن از سوی مرد مشروط به تأیید دادگاه شده است. شوهر می‌تواند با تأیید دادگاه، زن خود را از اشتغال به هر شغلی که منافای مصالح خانوادگی و یا حیثیت خود و یا زن باشد، منع کند.^۵

از این رو قانون حمایت از خانواده محدودیتی را برای مرد ایجاد نموده است. تشخیص مصالح خانوادگی و حیثیت زن و شوهر بسیار مهم است که این امور کاملاً بستگی به وضع خانواده داشته و ارزیابی آن‌ها در زمان‌ها و مکان‌های گوناگون متفاوت است با توجه به عرف و ارزش‌های هر جامعه، تعیین می‌گردد.

مصلحت زن و شوهر جدا از حیثیت زن و شوهر است. حیثیت در مقایسه شغل زن با شئون اجتماعی خانوادگی او و یا شوهرش سنجیده می‌شود. ممکن است شغلی به‌خودی‌خود با حیثیت هیچ‌کدام مغایر نباشد^۶ اما به سبب آنکه مثلاً موجب غیبت طولانی مادر از محیط خانواده و عدم پرداختن به اراده امور خانواده و نگهداری و تربیت فرزندان است، منافای مصالح خانوادگی شمرده شود. گاهی نیز روابط غیرمعارف زن با مردان نامحرم در محیط کاری، مخالف حیثیت زن تشخیص داده شده و دادگاه به درخواست شوهر می‌تواند زن را از اشتغال به آن کار منع کند.^۷

۱ سوره النساء (۴)، آیه ۳۴.

۲ محمد بن مکرم ابن منظور، لسان عرب، ج ۵، ص ۱۹۲

۳ طاهره مسلمی زاده، توضیح المسائل ده مرجع، ص ۴۰۱.

۴ عاطفه زاهدی، مجموعه قوانین و مقررات آیین دادرسی مدنی، ص ۵۳۸، ماده ۱۱۱۷.

۵ عاطفه زاهدی، همان کتاب، ص ۵۷۶، ماده ۱۸ (قانون حمایت از خانواده)

۶ محمدرضا علویون، کار زنان در حقوق ایران و بین‌الملل، تهران: روشن‌فکر و مطالعاتی زنان، ۱۳۸۰، ص ۱۸۶.

۷ زهرا آیت‌اللهی و دیگران، دانش خانواده و جمعیت، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۳، ص ۷۸.

در جامعه‌ای که مشارکت زنان در زمینه اشتغال بیشتر باشد رفاه اجتماعی نیز بیشتر خواهد بود زیرا مشارکت زنان در بازار کار موجب کاهش نرخ باروری، افزایش سطح تولید ناخالص داخلی، افزایش درآمد سرانه و در نتیجه سبب افزایش رفاه اجتماعی کل جامعه می‌شود.^۱ در اکثر بخش‌های اقتصاد، جمعیت به عنوان مصرف کننده نهایی کالا یا خدمات تولید شده نقش مهم و تعیین کننده‌ای در برنامه‌ریزی‌های آن بخش دارد. در پاره‌ای از بخش‌های اقتصاد نیز که تولید خدمات مورد نظر، بستگی به نیروی انسانی دارد، جمعیت دو نقش کاملاً متفاوت دارد. در این گونه بخش‌ها افزایش تعداد جمعیت هرچند تقاضا برای کالاها یا خدمات تولیدی را افزایش می‌دهد ولی درعین حال موجب افزایش تولید کالاها و خدمات خواهد شد.^۲

گاهی نیز اشتغال آنان موجب تعدد مدیریت خانواده می‌شود و در این حالت هر یک از زن و مرد به دلخواه به هزینه کردن می‌پردازند که این امر احتمال مصرف اقلام غیرضروری را افزایش می‌دهد. افزایش درآمد خانواده و دغدغه مصرف موجب افزایش میزان خریدهای قسطی و پرداخت وام‌های درازمدت می‌شود که از این طریق نیز اشتغال زنان بر اقتصاد جامعه اثر می‌گذارد. البته در اکثر موارد به دلیل روحیه عاطفی زنان، درآمدهای حاصله از کار صرف بهبود وضع خانه و خانواده و کمک خرج تأمین معاش خانه می‌گردد و در این حالت زنان بیشتر به سرمایه‌گذاری و بهره‌گیری از فرهنگ صرفه‌جویی و قناعت روی می‌آورند.

همچنین افزایش روند اشتغال زنان موجب می‌شود تا بسیاری از کارها و خدماتی که به صورت رایگان از سوی زنان انجام می‌شود مانند نگهداری از کودکان، آشپزی، و نظافت ... به خدمات پولی تبدیل شود که زنان دیگر در قبال ارائه آن‌ها دستمزد خاصی را طلب می‌کنند. این نوع خدمات هر چند دارای دستمزدهای اندکی هستند اما به‌هرحال تأثیرات خاصی بر وضعیت کلان اقتصادی می‌گذارد.

ب) تأثیر اشتغال زنان بر افزایش قدرت رقابت سرمایه داران در عرصه جهانی

افزایش حضور زنان در عرصه اشتغال، به معنای افزایش عرصه نیروی کار و در نتیجه کاهش ارزش کار خواهد بود. از مهم‌ترین آثار این پدیده، افزایش خطر بیکاری و تن دادن کارگران به مزدهای کم است. این موضوع سبب می‌شود که کارفرما محصولات خود را با قیمت کمتری تولید کند تا امکان رقابت بیشتری برای وی در عرصه داخلی و بین‌المللی فراهم گردد. این امر با ملاحظه منافع کارگران نامطلوب است اما باید به این نکته توجه داشت که در اقتصاد جهانی کاهش تقاضای کار، که به افزایش قیمت تمام شده کالاها می‌انجامد، به معنای حذف از صحنه رقابت اقتصادی است.^۳

تأثیرات فرهنگی اشتغال زنان

فرهنگ بخش گسترده‌ای از زندگی انسان را دربرمی‌گیرد و تأثیرات فرهنگی معمولاً در درازمدت اثرات خود را نشان می‌دهد. اشتغال زنان در بعد فرهنگی نیز تأثیرات بسیاری بر جامعه می‌گذارد؛ تأثیر بر فرهنگ‌سازی، سلامت جامعه و ... با توجه به گستردگی تأثیر فرهنگی این امر، در اینجا تنها به بررسی تأثیر اشتغال زنان بر فرهنگ‌سازی و سلامت جامعه اکتفا می‌شود.

تأثیر اشتغال زنان بر فرهنگ‌سازی

آموزش و پرورش از خانواده به وسیله پدر و مادر شروع می‌شود و توجه به نیازها و احساسات فرزندان و نشان دادن الگوهای صحیح اسلامی، به فرزندان که آینده‌سازان جامعه هستند؛ در یافتن هویت واقعی به آنان کمک می‌کند. اشتغال زنان می‌تواند برخی از سنت‌های ریشه‌دار و ارزش‌ها را در جامعه تغییر دهد مانند تغییر الگوی مشارکت اجتماعی زنان از الگوی خانواده محور و متناسب با ویژگی‌های جنسیتی به الگوهای مردانه و رقابت‌طلبی مادی. زنان به عنوان محور اصلی تربیت و انسان‌سازی در خانواده ناقل فرهنگ به نسل آینده هستند. زنان می‌توانند با مدیریت صحیح در انجام وظایف و نقش‌هایشان موجب تعالی جامعه شوند و یا با عدم مدیریت، جامعه را به مرز سقوط بکشانند.

^۱ اشتغال زنان، شاخص توسعه‌یافتگی؟ (www.tebyan.net) یکشنبه ۸۵/۷/۱۶.

^۲ حسین نجاتیان، «تغییرات سطح باروری و تعداد موالید در ایران»، اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ویژه، ۱۳۷۳، ص ۳۸.

^۳ محمدرضا زیبایی نژاد، «اشتغال زنان؛ عوامل، پیامدها و رویکردها»، اشتغال زنان، ص ۶۹.

تأثیر اشتغال زنان بر سلامت جامعه

سلامت، پاکی و صلاح جامعه با وضعیت پیوند خانوادگی رابطه مستقیم دارد. به هر میزان پیوندهای خانوادگی محکم‌تر باشد، جامعه سالم‌تر است. کانون‌های گرم و مستحکم خانواده در بالا بردن روحیه عمومی مردم و جامعه تأثیر بسزایی خواهد داشت. کودکان چنین خانواده‌هایی با تربیت صحیح و تعادل روحیه و افکار با ورودشان به جامعه نه تنها موجب بروز بزه کاری و جرم نمی‌شوند بلکه منشأ سازندگی، ترقی و تعالی جامعه نیز خواهد بود.^۱

زنان با گرم نگه داشتن کانون خانه و تربیت صحیح فرزندان، اصلی‌ترین و بزرگ‌ترین خدمت‌ها را به جامعه می‌کنند اما به عنوان نیمی از پیکر جامعه می‌توانند نقش‌های مهمی نیز علاوه بر نقش مادری و همسری در جامعه داشته باشند.

گاهی زنان به شکلی در جامعه و در مقابل مردان حاضر می‌شوند که سلامت و عفت جامعه را به خطر می‌اندازد و تحریک‌ها و آشوب‌های زیادی ایجاد می‌شود. چه بسیار مردن که با وجود داشتن زن و فرزند چنان تحت تأثیر خودنمایی زنان دیگر قرار گرفته‌اند که قدرت عاقبت‌اندیشی و تشخیص مصالح را از دست داده و موجب از هم پاشیده شدن کانون خانواده خود شده‌اند.

زنان با رعایت حدود و مرزهای اسلامی، می‌توانند سلامت جامعه را تضمین کنند اما هر چه از این حریم و مرزها شکسته شود بیماری‌های روانی که بر اثر تحریک مداوم در افراد به وجود می‌آید سطح اخلاق و معنویت جامعه را پایین می‌آورد و بهداشت روانی آن جامعه را به خطر می‌اندازد.

همچنین با مشغول کردن افراد جامعه به لذت‌جویی، روح سستی و رخوت را به جامعه تزریق کرده و نیروهای فعال را از تکاپو می‌اندازد.

نتیجه گیری

اشتغال زنان به طور مستقیم بر خانواده و به صورت غیرمستقیم بر جامعه تأثیرگذار است. هرچند مشارکت اقتصادی زنان، امری مطلوب و بایسته است، اما به دلیل آن که زن مؤثرترین نقش را در انتقال ارزش‌ها به نسل آینده دارد، حضور در خارج از منزل این نقش را کمرنگ می‌سازد.

چنانچه زنان وقت مفید خویش را در خارج از خانه طی کنند و پس از بازگشت به خانه نیز عمده وقت خود را در آشپزخانه و یا به استراحت بپردازند، نقش کلیدی خویش را در تکوین شخصیت فرزندان از دست خواهند داد. عدم حضور مادران، فرزندان را دچار مشکلات روانی می‌سازد و آن‌ها را پرتوقع و پرخاشگر بار می‌آورد. آن‌ها در اثر دوری از دامن پرمهر مادران، احساس تنهایی می‌کنند. از این گذشته خود زنان نیز به واسطه مسئولیتی دوگانه احساس خستگی می‌کنند زیرا کار بیرون از منزل از مسئولیت درون منزل آنان نمی‌کاهد و احساس تعهد عاطفی و اخلاقی در زنان، موجب می‌شود تا به خاطر جبران نبودشان در خانه، مسئولیت‌های همسری و مادری، فعالیت‌هایشان را چند برابر کنند.

اشتغال زنان دارای تأثیرات مثبتی همچون افزایش اعتمادبه‌نفس، مسئولیت‌پذیری فرزندان، کمک به اقتصاد خانواده و افزایش قدرت رقابت سرمایه‌داران در عرصه‌های جهانی و... است. روابط اجتماعی اشتغال زنان اگر بی‌حدومرز بوده و حریم روابط در آن رعایت نشود تأثیرات قابل توجهی را بر خانواده و جامعه خواهد گذاشت.

منابع

*قرآن کریم

۱- آیت‌اللهی زهرا و دیگران، دانش خانواده و جمعیت، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۳.

۲- انوری حسن، فرهنگ بزرگ سخن (دوجلدی)، تهران: سخن، ۱۳۸۲.

۱ محمد شجاعی، همان کتاب، ص ۸۹.

۳- بسیج دانشجویی استان قم، جهاد جاودانه، قم: ستاد یادواره زنان شهیده استان قم، ۱۳۸۲.

۴- بی‌ریا ناصر و دیگران، روان‌شناسی رشد، با نگرش به منابع اسلامی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه (سمت)، ۱۳۷۵.

- ۵- حسینی داود، روابط سالم در خانواده، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۶.
- ۶- حسینی زاده سید علی، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت علیهم السلام در تربیت فرزند، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴.
- ۷- داودی نژاد مسلم، سین جین های خواستگاری، چاپ هشتم، قم: مؤسسه فرهنگی پیوند با امام، ۱۳۸۹.
- ۸- رحمتی شهرضا محمد، گنجینه معارف، قم: صبح پیروزی، ۱۳۸۶.
- ۹- زاهدی عاطفه، مجموعه قوانین و مقررات آیین دادرسی مدنی، تهران: جاودانه جنگل، ۱۳۸۹.
- ۱۰- ساروخانی باقر، طلاق: پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
- ۱۱- سالاری فر محمدرضا و دیگران، بهداشت روانی با نگرش به منابع اسلامی، چاپ دوم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰.
- ۱۲- امید حسن، فرهنگ عمید، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۴.
- ۱۳- مسلمی زاده طاهره، رساله توضیح المسائل ده مرجع، مشهد: هاتف، ۱۳۹۰.
- ۱۴- ابن منظور محمد بن مکرم، لسان العرب، جمال الدین میردامادی، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴.
- ۱۵- کلینی محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامی، ۱۴۰۷.
- ۱۶- مجلسی محمدباقر، بحارالانوار، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳.
- ۱۷- مصطفوی حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: مرکز نشر آثار العلامة المصطفوی، ۱۳۸۵.
- ۱۸- مکارم شیرازی ناصر، النکاح، قم: مدرسه امام علی ابن ابیطالب، ۱۳۸۷.
- ۱۹- نوری طبرسی حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸.

مقالات

- ۲۰- آذربایجانی مسعود، "اشتغال زنان در جامعه"، مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان اولویت ها و رویکردها، دبیرخانه هم‌اندیشی، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان قم، ۱۳۸۰.
- ۲۱- اسحاقی محمد و دیگران، «چالش‌های فرزندآوری زنان شاغل در یک مطالعه کیفی»، زن در توسعه و سیاست، شماره ۱۳۹۳، ۴۴.
- ۲۲- بختیاری آمنه، «تأثیر اشتغال زنان بر خانواده» (با تأکید بر فرزندان)، اشتغال زنان، لیلی سادات زعفرانچی، مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری، تهران: ۱۳۸۸.
- ۲۳- بشیری ابوالقاسم، «اشتغال زوجین و آثار و پیامدهای آن بر فرزندان»، نشریه معرفت، شماره ۱۰۳، ۱۳۸۵.
- ۲۴- پوراصغر مرضیه، «زنان؛ اشتغال و ارزش‌های اخلاقی»، اندیشه‌های راهبردی زن و خانواده، تهران: پیام عدالت، ۱۳۹۱.
- ۲۵- زیبایی نژاد محمدرضا، «اشتغال زنان؛ عوامل، پیامدها و رویکردها»، اشتغال زنان، لیلی سادات زعفرانچی، مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری، تهران: ۱۳۸۸.
- ۲۶- شجاعی محمدصادق، «تحلیل روان‌شناختی، افزایش سن ازدواج و نقش آن در انحرافات اخلاقی جوانان»، معرفت، شماره ۱۳۸۴، ۹۷.
- ۲۷- عطارد فاطمه، «اشتغال زنان پیامدها و راهکارها»، فصل‌نامه بازتاب اندیشه، شماره ۸۰، ۱۳۸۵.
- ۲۸- قدیر محسن، «اشتغال زنان از منظر اسلام و غرب»، مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان اولویت ها و رویکردها، دبیرخانه هم‌اندیشی، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان قم، ۱۳۸۰.
- ۲۹- مجلسی پور راحله، «اشتغال مادران و مشکلات فرزندان» (بخش دوم)، ماهنامه الکترونیکی بانک مسکن، شماره ۱۰۲، ۱۳۸۸.

- ۳۰- معین الاسلام مریم، "چشم‌اندازی به برخی از مسائل و مشکلات روانی زنان و علل آن"، مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان اولویت‌ها و رویکردها، دبیرخانه هم‌اندیشی، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان قم، ۱۳۸۰.
- ۳۱- حسین نجاتیان، «تغییرات سطح باروری و تعداد موالید در ایران»، اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ویژه، ۱۳۷۳.
- ۳۲- ندری ابیانه فرشته، «خانه‌داری، اشتغال و زنان ایرانی»، فصلنامه بانوان شیعه، شماره ۹، ۱۳۸۵.

سایت

www.tebyan.net